

Klasik Şiirde Uyku

Nazmi Özerol¹

Özet

Uyku, bireyin bedeninin ve bilincinin dinlenmesini, psikolojik ve fizyolojik yönden dengeli hayat sürmesini sağlayan bir etkinliktir. İnsan, hem uykuya ihtiyaç duyan hem de bu ihtiyacı giderebilecek ruhsal yapı ve koşullara sahip olarak yaratılmış bir varlıktır. İnsan yaşamında önemli bir role sahip olan uykuya Kuran'da da dikkat çekilir. Tasavvufta da uykuyla ilgili genel bir algı oluşmuş, gereğinden fazla uyumak gaflet olarak görülmüş ve bu bağlamda az uyumak tavsiye edilmiştir.

Edebî eserler, kurmaca metinler olsalar da hayatın gerçekliğinden izler taşırlar. Klasik şiirde aşk konusu işlendiği zaman ikili insan ilişkilerinde karşımıza çıkabilecek hemen hemen bütün davranış modellerinin şiirlere yansıdığı görülür. İnsan hayatının neredeyse üçte birinin uykuda geçtiği bilinmektedir. Bireyin fiziksel ve ruhsal açıdan dinlenmesini sağlayan uyku esnasında çevreyle ilişki kesildiği için edebiyatta âşık-sevgili ilişkilerinde uyku olgusu doğrudan ya da dolaylı olarak sık sık konu edilmiştir. Sevginin son derece abartılı ve aşkın bir şekilde anlatıldığı klasik şiirde uykuyla ilgili çeşitli imajlar geliştirilmiş, uykunun sevgili için ayrı, âşık için ayrı anlamsal çağrışımlar ifade ettiği tespit edilmiştir. İnsan, sosyal bir varlık olduğu için bazı duygular ve gerilimler uykuyu engeller. Âşık-sevgili ilişkisinin bazen doğal bir sonucu olan uykusuzluk hâlinin özellikle âşıkta ortaya çıkardığı tepkiler üzerinde durulmuş, uykunun kaderle, dinî ve tasavvufî bağlamda dünya hayatıyla ilişkilendirilerek bazı mesajları aktarmada etkili bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik şiir, uyku, aşk, din-tasavvuf, çağrışım.

Sleep in Classical Poetry

Abstract

Sleep is an activity that enables the individual to rest his/her body and conscience, and to live a balanced life in psychological and physiological way. Sleep, having an important role in individual's life, is also remarked in the Quran. The human being is a creature who both needs sleep and is created with the state of having spiritual structure and conditions through which he/she can satisfy this need.

¹ Yrd.Doç.Dr., Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. e-mail: nazmiozerol@hotmail.com

A general perception is also formed about sleep in Sufism. Too much sleep is regarded as a negligence according to Sufism and in this respect less sleep is advised.

Literary works contain evidences from the reality of life although they are fictional texts. It can be seen that, when the love subject is studied in classical poetry, almost all behaviour models which we can face in the course of human relations between two people, are reflected in poetry. It is known that the human beings spend almost one third of their life in sleeping. As the relation with environment stops during the sleep, which enables the individual to rest his psychology and soul, the concept of sleep in the relations of lover-beloved in literature is often mentioned either directly or indirectly. In classical poetry, in which love is narrated in a very exaggerated and excessive way, various images about sleep are developed and it is seen that sleep expresses different semantic connotations for the lover and the beloved. As human is a social creature, some emotions and tensions prevent sleeping. Special emphasis has been put on the reactions of the lover's state of lacking sleep, which is a natural result of lover and beloved relation; and it has been seen that sleep has been used effectively in giving some messages by associating sleep with world life in sufistic and religious terms.

Key Words: Classical poetry, sleep, love, religion-sufism, connotation.

GİRİŞ

Uyku, insan hayatının temel ve vazgeçilmez etkinliklerinin başında gelir ve hayatın önemli bir kısmı uykuda geçer. Buna rağmen uykunun işlevleri tam olarak anlaşılammış ve uyku hakkında şu ana kadar çok çeşitli kavramsal ve psikolojik tanımlar yapılmıştır: “Uyku, şuurun kaybolması ve organik faaliyetin çok azalmasıyla ortaya çıkan normal geçici dinlenme hâli” (ÖTS, 2000: 2989), “Periyodik bir ihtiyaç olarak kendini gösteren ve nispî bilinçsizlik ile istemli kasların devre dışı kalmasıyla tanımlanan kendisi de belli bir periyodik düzene sahip olan fizyolojik durum” (Budak, 2000: 789) ya da “Organizmanın dış uyaranlara karşı duyarlılığının azaldığı merkezi sinir sistemi ve bedenin pasif dinlenmeye geçtiği, bio-ritimsel olarak kendiliğinden ortaya çıkan, bilinçsizlik durumu” (Erkuş, 1994: 176). Uyku anında dış uyaranlara karşı bilincin uyuşması, dış dünyaya olan duyarlılığın ve farkında oluşun en aza inmesi, nispî bilinçsizlik hâlinin ortaya çıkması, bilinç faaliyetlerinin ve gerçek bilincin askıya alınması, duysal verilerin son derece azalıp algısal etkinliğin kaybolması, bireyin çevreyle iletişiminin kesilmesi gibi dikkat çeken önemli durumlar ortaya çıkar. Uyku, bedenin pasif dinlenmeye geçtiği bir faaliyetsizlik

hâlidir. Uyku, bireyin bilincinin ve bedeninin dinlendiği fizyolojik bir ihtiyaçtır. Uyku doğal bir ihtiyaç olduğu hâlde bazı duygular, gerilimler, korku, endişe, aşırı uyarılma sonucu dış dünyadan ilgilinin çekilememesi beraberinde uykusuzluğu getirir; uykusuzluk da organizmanın dengesini bozduğu için yorgunluğa ve huzursuzluğa sebep olur (Adler'den akt. Kasapoğlu, 2004: 47-53).

İnsan hem uykuya ihtiyaç duyan hem de bu ihtiyacı giderebilecek ruhsal yapı ve koşullara sahip olarak yaratılmış bir varlıktır. İnsan yaşamında önemli bir role sahip olan uykuya Kuran'da da dikkat çekilir.² Kuran'da uykuyla ilgili ayetler, uykunun insan yaşamındaki yeri, uykunun ölümle ilişkilendirilmesi, uyku ve uyuklamanın beşere özgü oluşu, uyku-bilinç ve uyku-rüya ilişkisi, uyuklama, Ashâb-ı Kehf'in uykusu, sirkadiyen ritim (insanların yatma kalkma saatleri) şeklinde sınıflandırılabilir (Kasapoğlu, 2004: 54). Tasavvufta da uykuyla ilgili genel bir algı oluşmuş ve bu bağlamda dünyaya karşı duyulan her türlü rağbeti gönülden söküp atmak anlamına gelen zühde ulaşabilmek için az uyumak (killet-i menâm) tavsiye edilmiş, fazla uyumak gaflet olarak görülmüştür (Eraydın, 2011: 175).

Bilindiği gibi klasik Türk şiirinde en çok işlenen konu aşktır. Bu aşkın iki kahramanı vardır âşık (seven) ve sevgili. Şair tarafından hemen hemen bütün kurgulamalar bu iki kahraman üzerinden yapılır. Âşıklık kolay değildir, insanın sevdiği şeylerden, uykudan, yemeden içmeden, maldan mülkten, makamdan mevkiden, şandan şöhretten, gerekirse canından vazgeçmesi demektir (Kurnaz, 2010: 452). Âşık, sevgiliyi kendi canından üstün tutar. Sevgili ise sürekli âşığa acı ve ıstırap çektirir, acı çektirmede sınırları zorlar. Âşık tarafından bazen taş gönüllülükle suçlanır, asla âşığa yar olmaz; âşığıyla buluşmak, kavuşmak gibi bir düşüncesi yoktur; âşığa hep ayrılık ve hasret düşer. Sevgili; yalvarmadan, ağlamadan, inlemeden anlamaz çünkü merhametsizdir. Âşığın ağlaması ona zevk verir ama sevgili ne yaparsa yapsın kınanmaz, ayıplanmaz. Âşık, ona kızsı bile bu geçicidir çünkü sevgili gönül tahtının sultanıdır. Bazen sevgilinin eziyetten vazgeçmesi ilgisizlik gibi görüldüğünden böyle bir şey istenmez. Eziyet görmek, horlanmak da neticede ilginin alametidir. Âşık, hâlimden şikâyet etmemelidir, etse bile hemen tavrını değiştirmelidir. Sevgili kendisine iltifat etmeyip yabancılarla buluşur, yan bakışlarıyla ortalığı birbirine katar; nazı,

² Furkan/47, Nebe/9-11, Rum/23, Zümer/42, En'am/60, Bakara/ 255, Âl-i İmrân/154, Enfâl/11, Kehf/11, Kasas/72-73, En'am/96, Yûnus/67, Neml/86, Mü'min/61

cilvesi, işvesi bitmez. Âşık, çoğu zaman ona kavuşamaz onun hayâliyle yaşar (Pala, 1989: 437).

Klasik şiirde aşk konusu işlendiği zaman ikili insan ilişkilerinde karşımıza çıkabilecek hemen hemen bütün davranış modelleri, söz konusu edilmiştir. Her ne kadar edebî eserler kurmaca metinler olsalar da hayatın gerçekliğinden izler taşırlar. Uyku da hayatın en önemli gerçeklerinden biridir. İnsan ömrünün neredeyse üçte birinin uykuda geçtiği bilinmektedir (Şenel, 2005: 4). Bireyin fiziksel ve ruhsal açıdan dinlenmesini sağlayan uyku esnasında dış uyaranlara karşı bilincin kapalı olması, çevreyle ilişkinin kesilmesi söz konusu olduğu için edebiyatta âşık-sevgili ilişkilerinde uyku olgusu doğrudan ya da dolaylı olarak sık sık konu edilmiştir. Sanatçı, düşüncelerini sözlü ya da yazılı olarak ifade ederken dile yeni yeni anlamlar yükler, sözcüklerin çağrışım zenginliğinden yararlanarak duygu ve coşkularını ortaya koyar (Aksan, 1999: 24). Sevginin son derece abartılı ve aşkın bir şekilde anlatıldığı klasik şiirde fizyolojik bir ihtiyaç olan uykuyla (uyhu, hâb, nevm) ilgili de çeşitli imajlar geliştirilmiştir. Uykunun sevgili için ayrı, âşık için ayrı anlamsal çağrışımlar ifade ettiği tespit edilmiştir. İnsan, sosyal bir varlık olduğu için bazı duygular ve gerilimler uykuyu engeller. Âşık-sevgili ilişkisinin bazen doğal bir sonucu olan uykusuzluk hâli de şiirlerde sıkça konu edilmiştir. Uyku ve uykusuzluk hâlleri anlatılırken bu kavramlarla doğrudan ilgili olan pister (döşek), bâliş, bâlîn (yastık), bûriyâ (hasır), yorgan, câme-hâb (gececik) kavramlarına da yer verilmiştir.

I. Aşk Bağlamında Uyku

a. Sevgilinin Uykusu

Sevgili naz uykusundadır

Aşk merkezli klasik Türk şiirinde sevgiliye nispet edilen uyku aslında âşığın psikolojisinin yansımasıdır. Âşık kendisiyle ilgilenmeyen, yüzüne bakmaya tenezzül etmeyen, etrafında olup bitenlerden habersiz olan sevgilinin bu tip tavır ve davranışlarını uykuyla özdeşleştirir. Uyku esnasında bireyin çevreyle ilişkisi kesildiği için sevgilinin nazı, işvesi, âşığa karşı ilgisiz oluşu çoğu zaman dolaylı anlatımlarla uykuya benzetilir. Âşık, sevgiliden ayrı olduğu için üzüntü içerisinde, sevgili ise naz uykusunda eğlenmektedir:

Gice fikr-i fûrkat ile gönül âh u zâr iderken

Hele hâb-ı nâzişinde o begim safâ iderdi
(Antepli Aynî G. 217/4)

Bâkî, aşağıdaki beyitte sevgilisinin güzelliğiyle naz uykusunda olduğunu, âşığın ise feryat ve figanının halkı uyutmadığını söyleyerek sitemini dile getirir:

Sen yatarsın mesned-i hüsn üzre hâb-ı nâzda
Halkı uyutmaz figân u nâle-i şeb-hîzler (Bâkî G. 86/2)

Âşık, sevgilinin yan bakışını gözlerine nasıl şikâyet edebilir ki sevgilinin duyarsızlığı ağır bir uyku gibidir; bu hâl, sevgilinin âşığı dinlemesine engeldir:

Gamzesinden çeşm-i dildâra şikâyetler abes
Ol girân-hâb-ı tegâfûl dinlemez efsâneyi (Kâmî G. 210/5)

Âşığın çektiği acılardan dolayı vücudu kanlı gözyaşıyla kırmızıya boyansa da belki de bir bakışıyla ona derman olacak sevgili, naz uykusundan vazgeçmemektedir:

Kanlu yaşum vücudumu surh itdi mis gibi
Ko hâb-ı nâzı bak berü ey kimyâ-nazar (Mesîhî G. 88/4)

Uyku derin olduğu zaman insanın çevrede olup bitenleri algılaması imkânsız hale gelir. Sevgilinin nazı da uyku gibi o kadar derindir ki dünya yıkılsa onun umurunda değildir, bu durum âşığın sitemine sebep olur:

Şöyle nâz uyhusına varmış o mestâne bu dem
Aynına almaz o derd ile yıkılsaydı cihân (Rezmî G. 371/2)

Âşığın feryatları, inlemeleri bütün dünyayı uyandırmışken sevgili hâlâ zevk içinde naz uykusundadır:

Âlemi bîdâr ider her dem figân u nâlemüz
Hâb-ı nâzda zevk ile sen sevdüğüm bâlîndesin (Rezmî G. 386/4)

Şeyhülislam Yahyâ, aşağıdaki beyitte sabah olduğu hâlde uyanmayan sevgilisinin hâlini gül bahçesindeki taze goncaya benzetir:

Hâbdan kalkup sehergâhî açılmaz nâz ider
Gülşenün benzer hemân bir gonca-i nev-hîzine (Ş. Yahyâ G. 362/4)

Sevgili uykuda bile aktiftir

Yapılan bilimsel çalışmalarda uykunun fiziksel dinlenmeden çok ruhsal dinlenmeye hizmet ettiği fark edilmiştir. Ancak beynin uyku sırasındaki tepkileri izlenince beynin tam anlamıyla kendini kapatmadığı ve çalışmaya devam ettiği gözlemlenmiştir (Dee'den akt. Evginer, 2010: 11). Günümüzde tespit edilen bu bilimsel gerçekliğin yüz yıllar önce yazılan şiirlerde dillendirilmesi ilginçtir. Âşık, bazen sevgilinin uykusunun göstermelik olduğunu uykudayken bile uyanıkken sergileyebileceği davranışları ortaya koyduğunu belirtir. Sevgili, bazen uykudayken gözleriyle ortalığı karıştırmaya devam eder:

Görün ol çeşm-i siyeh-dil nice câzuluk eder
K'uykusuyla uyarır âleme yüz türlü fiten (Ahmed Paşa G. 237/7)

Nedîm, aşağıdaki beyitte sevgilinin gözünü uykuda zannedenlerin yanıldığını, sevgilinin uyusa bile aslında uyanık bir şekilde gammazlık yaparak sırları keşfetmekte olduğunu söyler:

Çeşmini hâbîde zanneyler gören ammâ Nedîm
Keşf-i râz etmekdedir her lahza bin gammâz ile (Nedîm G. 141/7)

Sevgilinin uyuması, uyanıkken gerçekleştirdiği eylemleri yapmasına engel görülmemektedir. O uykudan sarhoş olmuş gözlerin bir bakışı, binlerce canı harap etmeye yeter:

Bir nigâh-ı germ ile bin cân u dil eyler harâb
Fitneden hâlî yatur sanma o çeşm-i mest-i hâb (Nehcî G. 39/1)

Nesimî, aşağıdaki beyitte sevgilinin uykulu olduğu hâlde naz ve işvesiyle ortalığı birbirine kattığını ve cihanı ateşe verdiğini açık bir şekilde dile getirir:

Neçe nâz u şîve ilen oda yakasın cihânı
Bu gün uykulu gözünden yine fitneler uyandı (Nesimî G. 403/6)

Sevgili naz uykusundayken gözleri kapalıdır ama yine de zamanın fitnesidir:

Çeşmin ki hâb-ı işve ile nâ-küşûdedir
Bir fitne-i zamânedir ammâ gunûdedir (Neylî G.47/1)

Sevgilinin uyuması âşık için bir fırsattır

Uykuda dış dünyayı algılama ve dış dünyanın farkına varma hâli en aza indiği ve fiziksel bir tepkisizlik ortaya çıktığı için bazen sevgilinin uyuması âşık için bir fırsata dönüşür. Âşık, sevgilinin uyumasını sabırsızlıkla bekler ve sevgili uyanırken yapamadıklarını o uyurken yapmaya çalışır.

Sevgili, sarhoşluktan dolayı uykuya dalınca elbisesinin kemeri çözülmüş, gümüş renginde olan sinesi açılmıştır. Bu sevgilinin yanına varmak için âşığa bir fırsattır:

Terennüm eyleyürek hâba vardı mest oldı
Açıldı sine-i sîmîn çözüldi bend-i kabâ (Amrî G. 3/6)

O güzelliğiyle etrafa ay ışığı saçan sevgilinin gecelikle bile gelmesi bütün dünyayı manevî olarak nura gark etmeye yeter:

Cihân âlem-i manâda gark olur nûra
Kaçan ki ol meh-i tâbende câme-hâba gelür (Antepli Aynî G.
48/5)

Âşığın derdine derman olacak sevgilinin dudağıdır, âşık ona kavuşup derman bulmak için sevgilinin uyumasını sabırsızlıkla beklemektedir:

Bir devâ sor dil-i bîmâra lebinden Bâkî
Hele sabr eyle biraz varsun o yâr uyhuya (Bâkî G. 479/6)

Sevgili naz uykusuyla sarhoş olunca gözlerini süzerek baygın bakacak, böylece sevgilinin her bir kirpiğinin ucunda bulunan gönlün parçaları bir araya toplanmış olacaktır, yani sevgilinin uykuya varması sonucu âşık da rahatlığa kavuşacaktır:

Mest-i hâb-ı nâz ol cem et dil-i sad-pâremi
Kim anun her pâresi bir nevk-i müjgânındandır (Fuzûlî G. 85 /5)

Sevgili uyumadan âşığın gözüne uyku girmez çünkü âşık onu öpmek istemektedir, bunu yaparken sevgilinin uyanmasını da istemez:

Dilber ki uyhuya vara gelmez gözüme hâb
Öpsem tuya mı diyü çeker cânım ıztırâb (Amrî G. 6/1)

Klasik şiirde sevgiliye kavuşmak, onunla olmak âşık için o kadar uzak görülür ki bir gece sevgiliyi uykudayken kucağa almak için âşık kıyamete kadar uykusuz kalmaya razıdır:

Tâ haşr günü göz yuma şâhum dü cihândan
Bir gice seni hâbda kim itse der-âgûş (Ş. Yahyâ G. 165/3)

Sevgilinin dalgalı ve kıvrım kıvrım olan saçları alınına dökülmüştür; sevgili, tatlı uykudayken onun badem gibi gözleri çok güzeldir:

Ne hoşdur mest-i şeker-hâb iken bâdâm-i çeşm-i yâr
Cebîn pür-mevc-i çîn-i işve çün pâlude-i terdür (Sâmî G. 11/77)

Âşık, sevgilinin uyanmasından tedirginlik duyar

Âşık, bazen kendi kendine kızarak ağlamasıyla sevgiliyi uyandıracığından endişe eder. Sevgili uyanmamalıdır çünkü fettan gözlerin uykusu uyanıklıktan daha iyi görülür:

Ey Mesîhî zâr ile uyarma ol âhû-veşi
Yeg durur bîdârlıktan çeşm-i fettân uyhusı (Mesîhî G. 265/6)

Âşık, sevgilinin uykuda olmasını dileyerek sessizce mahallesine gider:
Şöyle pinhân gidesin kuyuna cânânın kim
Râh ol hem-demin ammâ o da hâbide gerek (Nedîm G. 57/3)

Sevgilinin eşiğinde korkusuzca feryat etmek naz uykusunda olan sevgiliye zarar vereceğinden âşık bu yaptığından korkmuştur:

Yâr korkum bu ki nâz uyhusına varmış idi
Âsitânında gice nâleyi bî-bâk itdüm (Ş. Yahyâ G. 243/3)

b. Âşığın Uykusu/Uykusuzluğu

Sevgilinin bazı hâlleri âşığı uyutmaz

Klasik şiirde âşık, sürekli aşk derdiyle ıstırap çektiği halde sevgili ise genellikle âşığı umursamaz, bazen sevgili âşığa iltifat etse bile arkasından yine acı çektirmeye devam eder. Sevgilinin aşırı derecede güzel olması, âşığın sevgiliden ayrı olması, âşığın ona kavuşmayı hayâl etmesi, sürekli onu özlemesi, onu beklemesi, sevgilinin rakiplere iltifat etmesi, ilgisizliği ve başka

başka hâlleri, âşığın uykusuzluğuna sebep olur. Âşık, bu durumdan bazen şikâyetçi olur bazen de uykusuzluğu bile bir nimet olarak görür.

Âşığın rahatlığı düşte görmesi bile hayâldir, bir anlık uyku bile can gözü için şifalı bir ilaç görülmektedir:

Ne mümkün düşde görmek râhatı şeb-tâ-seher şimdi
Bana bir lahza uyhu tûtiyâ-yı çeşm-i cân oldı (Neylî G. 163/4)

Âşık, bazen uykusuzluğundan hiç şikâyetçi olmaz uykusuzluğu huzur vesilesi sayar:

Dirligüm eşk iledür hergîz uyumasun gözüm
Kim ziyân olur bana çeşm-i dür-efşân uyhısı (Mesîhî G. 265/2)

Bazen de âşık, sevgiliden ayrıken feryat ve inlemeden başka bir şey istemediğini rahatı ve uykuyu kendine haram kıldığını mertçe dile getirir:

Figân u nâleden gayrı bana şeb-tâ-seher sensiz
Harâm olsun eger bir lahza hâb u râhat istersem (Şeref Hanım G. 117/4)

Âşığın uykusuzluğuna neden olan pek çok duygu vardır. Bazen zıt olarak görünse de bu karşıtlar, âşığın karamsar ve ikilem içindeki ruh hâlini yansıtmaktadır.

Firkat acısı, âşığın uykusuzluğuna neden olur

Sevgilinin âşığından ayrılıp gitmesi, âşığın uykusuzluğuna sebep olur:
Çıkdı gitdi gözümüzden bu kadar müddetdür
Ayrılıp yâr gideli girmedi hiç dîdeme hâb (Rezmî G. 39/2)

Âşığın gözüne sevgiliden ayrı olduğu için gam döseğinde uyku girmemekte ve âşık, sabahlara kadar döne döne inlemektedir:

Pister-i gamda gözüm giceler uyhu görmez
İderin subha degin nâleleri döne döne (Bâkî G. 464/3)

Sevgilinin hayâli bile âşığa uykuyu unutturur ve âşık, bu düşünceyle uykusuz olduğu için gece yıldızları sayar:

Encüm-şümârdır heme şeb fikr-i hâl ile
Yârin hayâli çeşmime hâbı unutturur (Hâzık G. 89/3)

Ayrılık üzüntüsü açlığa, susuzluğa ve uykusuzluğa sebep olur ve bazen âşık bu durumdan kurtulmak için Allah'tan yardım diler:
Susuz aç uykusuz dil-ber beni yakar gam-ı hicrin
Girem Beytû'l-Harâm içre kılam tâ secde bâbından (Nesimî G. 332/6)

Vuslat arzusu âşığı uyutmaz

Bazen sevgiliye kavuşmayı hayâl etme bile âşığın uykusuzluğuna sebep olur:

Bir şeb visâl-i yâri getürdüm hayâlüme
Ol gice subha dek gözüme hâb gelmedi (Nev'î-zâde Atayî G. 254/3)

Şeyh Gâlib “uyumaz” redifli gazelinde gönül ve can gözünün kavuşma müjdesiyle uyumadığını söyler:

Müjde-i vuslat ile çeşm-i dil ü cân uyumaz
Hâhiş-i id ile etfâl-i sebak-hân uyumaz (Ş. Gâlib G. 116/1)

Sevgiliyi başkasıyla düşünmek âşığı uyutmaz

Klasik şiirde rakip âşığın en büyük düşmanıdır. Sevgili rakiple beraber olur, ona sevgi gösterirken âşığa eziyet eder. Bu durum âşığın huzursuzluğuna, uykusuzluğuna neden olur. Aşağıdaki beyitte âşık, kendisini muhabbet sırlarının hazinesini bekleyen bir bekçi olarak görür ve ona zarar verecek olan rakibi düşünmekten gözüne uyku girmez:

Hâb görmez çeşmimiz endîşe-i ağyârdan
Pâs-bânız genc-i esrâr-i mahabbet bekleriz (Fuzûlî G. 123/4)

Âşık, rakibin (sevgiliye yakınlaşma) korkusundan dolayı gözyaşı dökmekte, su uyusa da düşman uyusa da ayrılık hastası olan âşığın gözlerine uyku girmemektedir:

Dîdesi havf-ı rakîb ile olup eşk-efşân
Su uyur düşman uyur haste-i hicrân uyumaz (Ş. Gâlib G. 116/5)

Sevgiliyi düşünmek âşığı uyutmaz

Âşık, sevgilinin hayâlini rüyada görmek istese bile onun ayrılığının üzüntüsü uykusuzluğa sebep olduğu için onu rüyada görmek bile artık hayâl olmuştur:

Veh ne mümkün hâbda görmek hayâl-i hüsnünü

K'oldı hecründe hayâl ey meh gözüme hâb da (Helâkî G.133/4)

Sevgilinin saçının hayâli bile âşığın uykusuzluğuna sebep olmaktadır:
Fikr-i zülfün ile uçdı bu dil ü cân uyhusı
Gelmese olmaz aceb hâl-i perişân uyhusı (Mesîhî G. 265/1)

Sevgilinin bizzat kendisiyle görüşmek değil hayâliyle bile hasret gidermeye çalışmak âşığı deli divane ettiğinden âşık, uykuya hasrettir:
Dîvâne-sıfat hasret olur hâb-ı huzura
Dil olsa hayâlinle eğer hem-dem-i hasret (Nedîm G. 12/3)

Nazlanma anlamına da gelen istiğnanın uykuya benzetildiği aşağıdaki beyitte Nev'î, sevgilisinin istiğna uykusunda olduğunu, kendisinin ise uykusuz olduğunu söyleyerek sevgiliden merhamet istemektedir:

Hâb-ı istiğnada bî-pervâ yatup sen her gice
Dide bîdâr olmasun lutf eyle sultânım benüm (Nev'î G. 312/3)

Uyku, âşık için bazen huzur vesilesidir

Âşık için uyuma eylemini gerçekleştirirken ortamın rahat olması bazen hiç de önemli değildir. Uyumaya engel olacak bazı unsurlar bile sevgiliye kavuşma ve âşığın sadakatini ortaya koyma adına güzel görülür. Âşık, bazen kendisi için büyük kıymet ifade eden uykuyu şuurlu bir şekilde ister; aslında bunun temelinde uyku vesilesiyle rüya âlemine dalma özlemi vardır çünkü rüyalar, var olmanın acımasızlığını, akılcı davranışı ve sıradanlığı yok ettiğinden şairler ve yazarlar gerçek dünyanın kısıtlamalarından kurtulmak ve hayâli dünyalar yaratmak için rüyaları kullanmışlardır. Rüya sanatçı için umudun, dileğin, özlemin, olması istenen şeyin hayâlidir (Akarsu, 2010: 141).

Âşık, “Uykuda sevgiliye kavuşma hayâli olmasa uyku, kıyamete kadar gözümüze haram olur.” diyerek uykuyu sevgiliye kavuşmak için bir vesile olarak görmektedir:

Hâbda olmasa ümmîd-i visâlün ey şûh
Haşre dek olur idi dîdemüze hâb harâm (Vecdî G. 41/2)

Âşık, sevgiliye hiç olmazsa rüyada kavuşmak arzusunda olduğu için onun bütün gecesi bu hülyalarla geçmiştir:

Vaslına hâbda vâsıl olabilsem diyerek

Geçdi hulyâ ile evkât u zamânım bu gice (Şeref Hanım G. 196/2)

Sevgili, gül renkli yastıklarda ve altın işlemeli döşeklerde uyurken âşığa kana bulaşmış taş yastık ve hasır döşek düşmüştür ancak âşık “yeter” fiilini kullanarak bu durumdan şikâyetçi olmadığını gösterir:

Sana gül-gûn bâliş ü zer-beft pister âşığa
Seng-i hûn-âlûd bâlîn bûriyâ pister yeter (Âhî G. 35/4)

Sevgilinin gül yanağı ve lal gibi kırmızı dudaklarının hayâliyle âşıklara diken ve çalı bile yastık, döşek gibi olur:

Gül-i ruhsârı vü la‘l-i lebi fikriyle dil-dârun
Olur erbâb-ı ışka hâr u hârâ bâliş ü pister (Azmizâde Hâletî G. 224/2)

Sevgilinin eşiği bile bazen dünyanın kederlerinden kurtulup rahat bir şekilde uyumak için bir yastık olarak görülür:

Âsûde-dil olmaga cihânun eleminden
Olmaz işigün gibi bana bâliş-i râhat (Azmizâde Hâletî G. 16/3)

Bazen âşığın uyuma ümidi hayâl olduğundan sevgiliyi düşte bile görmesi imkânsız olur:

Ümmîd-i hâb âşika olmaz hayâl imiş
Bî-çâre yâri düşde de görmek muhâl imiş (Ş. Yahyâ G. 160/1)

Âşık, sevgilinin yasemin kokulu saçını rüyada görmek ümidiyle uykuya dalsa da bazen bu boş sevda yüzünden kötü düşler görür:

Hâba varsam heves-i zülfi semensâlar ile
Kara düşler görürem bu kurı sevdalar ile (Amrî G. 108/1)

Sevgilinin lütuf kucağında rahat eden âşık, kıyamete kadar bu mutluluk uykusundan uyanmak istemez:

Hâb-ı safâdan açmaya tâ haşr çeşmini
Râhatgeh ola ana ki âgûş-ı lutf-ı yâr (Vahyî G. 48/3)

Sevgilinin taş eşiğine uyumak için başını koyan âşığın hâli, gül bahçesinde altın işlemeli yastığa yaslanmış şekilde tasavvur edilir:

Şu kim taş işigüne baş koyup rûhın revân itdi
Uyur gülşende san bir bâliş-i zer-kâra yadsanmış (Vecdî G. 155/4)

Hasret derdiyle gözüne uyku girmeyen âşık, sevgiliyi düşte görebilme ümidi taşımaktadır:

Yârı ol vech ile seyrin eyler idük düşde biz
Gelse idi derd-i hasretten eger çeşmüme hâb (Rezmî G. 49/3)

Âşık, sevgiliyi düşünde görmeyi hayâl ettiğinden bu defa uyuyamamakta, sevgiliyi görme hayâli de hayâl olmaktadır:

Kıldum heves hayâlünü düşümde görmege
Çün uyhu yoh hayâldur irmek hayâlüne (Ahmedî G. 547/6)

II. Âşık-Sevgili İlişkisinde Baht ve Uyku

Klasik şiirde kaderle (baht, tâlih, tâli', alın yazısı) ilgili inançlar ve bazı telakkiler yansıtılırken bakış açısının genellikle olumsuz olduğu görülür. Âşık, başına gelmiş ya da gelebilecek olan her türlü kötü durumdan dolayı kaderden şikâyet eder. Uyku ile bahtın ilişkilendirildiği beyitlerde çağrışımların olumsuz olduğu görülür. Uyuma eyleminde bir bilinmezlik, hareketsizlik, ölüme benzeme söz konusu olduğu için bahtının kendilerine gülmediğini somutlamak isteyen şairler, genellikle kişileştirme sanatından yararlanarak uykunun çağrışım gücünden yararlanmışlardır.

Fuzûlî, “uyanmaz mı” redifli gazelinde ayrılık gecesinde canının yandığını, ağlayan gözlerinden kanlar aktığını, inlemelerinin bütün halkı uyandırdığını ancak kara bahtının bir türlü uyanmadığını (yüzüne gülmek) sitekli bir şekilde dile getirir:

Şeb-i hicrân yanar cânım döker kan çeşm-i giryânım
Uyarır halkı efgânım kara bahtım uyanmaz mı (Fuzûlî G. 264/4)

Aşağıdaki beyitte âşık, bahtının kötülüğünü olumsuzluğu çağrıştıran siyah sıfatıyla ifade ederken bahtı kişileştirir ve kıyamet kopsa da bahtının uykudan uyanmayacağını söyler:

Başına kopsa kıyâmet dahi bîdâr olmaz
Ayniyâ baht-ı siyâhım ebedî hâbdadır (Antepli Aynî G. 62/5)

Bâkî, kara bahtının gaflet uykusundayken feryat ve figanlarının halkı uykusuz bıraktığını yine kişileştirme sanatını kullanarak dile getirir:

Hâb-ı gafletde yatur baht-ı siyâhum ammâ

Giceler âlemi bî-dâr iden efgânumdur (Bâkî G. 118/2)

Âşığın bahtı da sevgilinin naz sarhoşluğundan dolayı uyuyan yan bakışları gibi uyanmamakta; talih, aşk derdinden hasta ve uykusuz olan âşığın yüzüne gülmemektedir:

Çünkü her bimâr olan bî-hâb olur ey mest-i nâz
Gamzenin bahtım gibi n' için uyanmaz uykusu (Ahmed Paşa 348/2)

Âşık, kaderinin kendi yüzüne gülmeyeceğinden o kadar emindir ki Mesîhî bu psikolojiyi şöyle ifade eder: “Ney gibi kıyamete kadar ağlayıp inlesem de uykuda olan bahtımı uyaramam.”:

Ney gibi ger tâ kıyâmet nâle vü zâr eyleyem
Sezmezem kim baht-ı hâb-âlûdı bîdâr eyleyem (Mesîhî G. 166/1)

“Bu tersine dönmüş bahtım uykudan uyanır bir gün, bu devlet (baht) hep böyle sarhoş kalmaz uyanır bir gün.” şeklinde dillendirilen söylemde âşığın baht noktasında bazen umudunu yitirmediği de görülür:

Bu baht-ı ser-nigûnum hâbdan bîdâr olur bir gün
Bu devlet böyle kalmaz mest iken hüşyâr olur bir gün (Nev'î G. 365/1)

Bahtla uyku arasında ilişki kurulduğunda bu genellikle kişileştirme sanatı yoluyla yapılır. Aşağıdaki beyitte insana ait bazı özelliklerin -kulak, duyma, uyuma- baht için kullanıldığı görülür. Bahtı, o denli uyumuş kimseler vardır ki onların bahtı ancak İsrâfil Sûr'a üflediği zaman uyanır:

Gunûde bahtım uyanmaz kulagina çalsa
Derâ-yı çarhı Sirâfil sûrdan gayrı (Emrî G. 569/2)

Bahtın çoğu zaman âşığın arzularının gerçekleşmesini engelleyen bir rakip gibi görüldüğü ve âşığın şikâyetlerine, serzenişlerine maruz kaldığı görülür. Âşık, ay yüzlü sevgilisini kucağına alamadığı için gam uykusunda yatan ve kendisine yardım etmeyen bahtı suçlar:

Ol mehi çokdan çekerdük Rezmîyâ âgûşa biz
Bahtumuz yâver olup ger hâb-ı gamda yatmasa (Rezmî G. 423/5)

Ancak bu kara bahtın uykulu sarhoş gözünü açacak sevgilinin merhamet edici bakışıdır:

Dîde-i mest-i hâb-ı baht-ı siyâh
Nigeh-i lutf-ı yâr ile açılır (Vahyî G. 78/3)

Âşık, göğsündeki okların yarasını görüp kendisine acıyan sevgilinin bu davranışını bahtının uykudan uyanmasına bağlar:

Bana rahm itdün görüp sînemde tîrûn zahmını
Dîde-i bahtum benüm gûyâ uyandı hâbdan (Vasfî G. 54/2)

III. DİNÎ-TASAVVUFÎ BAĞLAMDA UYKU

Dünya Hayatı ve Uyku

Tasavvufî düşüncede dünya “insanı Allah’tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey” olarak ifade edilir (Uludağ, 1999: 155). Tasavvufta dünya sözü konusu edildiğinde onun ahirete nazaran daha az kıymet ifade ettiği söylenebilir. Nitekim Kuran-ı Kerîm’de *dünyanın aldatıcı bir geçinme*³ *oyun ve oyalanmadan ibaret*⁴ olduğu söylenmektedir. Tasavvufun Kuran temelli “dünya” algısında doğrudan doğruya kötülener “dünya”nın kendisi değildir. Nitekim buradaki dünya kavramının coğrafi değil ahlâkî nitelik taşıyan bir kavram olduğu unutulmamalıdır. Klasik şiirde gerek mutasavvıf şairler gerekse şiirlerinde dünya ile ilgili bazı gerçekleri tasavvufî unsurları kullanarak ya da kullanmadan dile getiren şairlerin dünya-uyku ilişkilendirmesi aşağı yukarı aynı bakış açısıyla yapılmıştır. Dünya zenginliğinin, makamın, şöhretin hep geçici olduğuna vurgu yapılmış, çoğu zaman dünya hayatı çabuk geçtiği için uykuya benzetilmiştir. Yine Kuran’da: “*Şüphesiz Allah’a karşı gelmekten sakınanlar, Rablerinin kendilerine verdikleri şeyleri alarak cennetlerde ve pınar başlarında bulunurlar. Şüphesiz onlar bundan önce iyilik yapan kimselerdi. Geceleri pek az uyurlardı, seherlerde bağışlanma dilerlerdi.*”⁵ şeklinde ifade edilen İlâhî hitabı idrak eden bazı şairlerimiz fazla uykuyu gaflet, yani insanın Allah’tan

³ Âl-i İmrân, 3/185.

⁴ Muhammed, 47/36.

⁵ Zâriyât 51/15-18

uzaklaşmasına sebep olacak bir unsur olarak görmüşler ve az uyumayı tavsiye etmişlerdir. Nitekim bir hadis-i şerifte Peygamberimiz: “*Bütün İnsanlar, uykudadır ancak öldüklerinde bu uykudan uyanırlar.*”⁶ diyerek gerçek zannedilen dünya hayatının uyku gibi olduğuna dikkat çekmiştir.

Hayat, gaflet uykusunda geçen bir hayâl gibi olduğundan dünya mutluluğunun ömrü geçicidir ve dünya mutluluğunu kıskanmak yersizdir:

Reşk itme ömr-i devlet-i dünyâya Bâkiyâ

Kim hâb-ı gaflet içre hemân bir hayâldür (Bâkî G. 96/59)

Aşağıdaki beyitte Nuh Peygamber’in çok uzun yaşamasına telmihte bulunan şair, dünyada ayların yılların geçişini ırmağın akışına benzetir. İnsan, Nuh Peygamber kadar yaşasa da hayat, uykudaki rüya gibidir:

Meh ü sâlin güzerân cûşîş-i seyl-âb gibi

Ömr-i Nûh olsa gelir vâkı‘a-i hâb gibi (Hâzık G. 212/1)

Allah’ın rızasını kazanmayı gaye edinen bu doğrultuda iki cihan mutluluğunu da gözden çıkaran gönül erlerine göre dünyanın zevk ve eğlencesi uykudaki rüya gibidir:

Demiş iki cihânı terk eyleyen erenler

Zevk u safâsı dehrin bir seyr-i hâba benzer (Hayâlî G. 92/4)

Seyyid Nesimî, gaflet uykusuna dalan âşğın, Cemşid’in kadehini kaybettiğini, yani İlâhî aşk şarabını içmekten mahrum kaldığını söyleyerek uykunun insana bir şey kazandırmayacağını söyler:

İtirdin câm-ı Cemşîdi uyan uykudan ey gâfil

Ne buldun uykudan göster ne kıldın uykudan hâsıl (Nesimî G. 225/1)

Fuzûlî’ye göre dünya hayatı doğrudan doğruya gaflet uykusu gibidir; insan gayretle çalışarak kalbini uyanık tutmalıdır, yani gönül uyumamalıdır:

Dâr-i dünyânı gönül cehd kılıp terk edegör

Hâb-ı gaflette iken özünü bîdâr eyle (Fuzûlî G. 249 /5)

⁶ Aclûni, Keşfü’l-Hafâ C. 2, s. 312

Büyük mutasavvıf şair Niyazî-i Mısırî'ye göre seher vakitlerinde insan uyanmalı, gözyaşı döküp Allah'a yalvarmalıdır:

Uyan gafletten ey nâ'im Hak'a yalvar seherlerde

Döküp acı yaşı dâ'im Hak'a yalvar seherlerde (Niyazî-i Mısırî G. 154/1)

Bâkî, seher vakitlerinde insanın nasıl davranması gerektiğini çok açık bir şekilde dile getirir: "Can gözü rahat uykusundan sabah erkenden kalkıp çemen bülbülleriyle Allah'ı zikretmelidir.":

Uyandur çeşm-i cânı hâb-ı râhatdan seher-hîz ol

Çemen bülbülleriyle subh-dem zikr eyle Mevlâ'yı (Bâkî G. 15/2)

Yaşlılıktaki gaflet uykusu nasıl ki insanın hâlini perişan ederse sabahın feyzinin tecellisinden istifade etmeye de uyku engel olur:

Salâh-ı hâli mahv eyler dem-i pîrîdeki gaflet

Tecellî-i füyûzât-ı sabâha hâb olur mâni (Antepli Aynî G. 107/4)

Uyumak ile muradına eren hiç görülmüş müdür? Düşünen bir kalp, bu uykudan vazgeçmelidir:

Gördün mi ki uyumak ile kim irdi murâda

Fikr eyle dilâ bî-hûde bes bu nice hâbdır (Nigârî G. 183/3)

Ashab-ı Kehf'in uykusu

Kuran'da "mağara arkadaşları" anlamına gelen Ashâb-ı Kehf'in uykusundan bahsedilen Kehf Sûresi'nde⁷ içerik ve özellik açısından normal uyku olarak anlatılan fakat süre olarak doğa koşullarının dışına çıkan bir uyku olayından bahsedilir. Süresinin tam olarak verilmediği, fakat uzun yıllar sürdüğü aktarılan bu uyku, ölüp de sonradan dirilme olayı da değildir. İnsanlar normal doğa koşulları gereği günün belli zaman dilimlerinde uyur ve uyanırlar. Bu süreç periyodik bir şekilde devam eder gider ancak Kuran'da uyku formunda olmakla birlikte normalde insanların tecrübe etmediği türden süre olarak çok uzun süre uyuyan insanlardan söz edilir (Kasapoğlu, 2004: 69).

Klasik şiirimizde mağarada uzunca bir süre uyuyan Ashâb-ı Kehf'in uykusunun bazen çeşitli telakkilerle konu edildiği görülür. Kuran'da tam olarak ne kadar sürdüğü belirtilmeyen ancak bazı rivayetlere göre üç yüz dokuz yıl

⁷ Kuran'da 18. Sûre

sürdüğü söylenen bu uyku, daha çok uzun sürmesi dolayısıyla şiirlerde ele alınır:

Yetüp üç yüz tokuz yıl gâr içinde
Dirilüp uyanup andan turaydun (Karamanlı Aynî G. 298/4)

Âşık, bazen kendi durumunu Ashâb-ı Kehf'le kıyaslayarak ortaya koymaya çalışır. Ayrılık acısını abartılı bir şekilde dile getirmek isteyen şair, ayrılık mağarasında kendisinin binlerce yıl yattığını Ashâb-ı Kehf'in ise kısa bir süre yattığını söyler:

Ben gar-ı hecrde niçe bin sâl yatdugum
Ashâb-ı Kehf işideli bir pâre yatdılar (Sun'î G. 29/2)

Sevgilinin çene çukurunun mağaraya benzetildiği aşağıdaki beyitte âşık, sevgilinin çene çukuru mağarasında bela çeken gönüller varken Ashâb-ı Kehf kıssasının okunmasının garip olduğunu söyler:

Senün gâr-ı zenahdânundaki diller belâ-keşdür
Okunmak kıssa-i Ashâb-ı Kehf ammâ acâibdür (Hasan Ziyaî G. 91/4)

Aşağıdaki beyitte Azmizâde Halefî, bulunduğu mekânı mağaraya benzetir ve bu mağaranın özelliklerini Ashâb-ı Kehf'in duyması hâlinde kıskançlık uykusundan akıllarını kaybedeceğini söyler:

Bu gârın eylese Ashâb-ı Kehf vasfını gûş
Olurdu her birisi hâb-ı reşkten bî-hûş (Azmizâde Halefî Müfredat 211)

Klasik şiirde sevgili kutsallaştırıldığı için onun özellikleri anlatılırken benzetmelerde sınır tanınmadığı görülür: Aşağıdaki beyitte âşık, tarihçilerin Ashâb-ı Kehf olarak bahsettikleri kişilerin aslında sevgilinin çene çukurunda uykuya dalan âşıklar olduğunu tecahül-i arif yaparak ortaya koyar:

Aceb Ashâb-ı Kehf andukları ehl-i tevârîhün
Zenahdânunda hâb-ı râhata varan gönüller mi (Hasan Ziyaî G. 473/3)

SONUÇ

İnsan hayatının vazgeçilmezlerinin başında gelen uyku, bedensel ve ruhsal yönden bireyin dengesini sağlayan bir etkinliktir. Uyku beden ve bilincin dinlenmesini sağlar. Sürekli ve belirli aralıklarla tekrarlanan uyku beden enerjisi toplamasına vesile olur. Uyku esnasında bireyin algı etkinliği

zayıfladığı için geçici olarak bir faaliyetsizlik, tepkisizlik hâli ortaya çıkar. İnsanın günlük hayatta yaşadığı bazı sorunlar, olumsuzluklar sonucu ortaya çıkan uykusuzluk hâli ise bireyde gerginliğe ve huzursuzluğa neden olur. Uykunun önemine psikolojik yönden dikkat çekilmesi, dini boyutta Kuran'da uykuyla ilgili ayetler bulunması, tasavvufta uykuyla ilgili çeşitli düşüncelerin ortaya konması konunun ehemmiyetini göstermektedir.

İnsan hayatının neredeyse üçte birinin uykuda geçtiği düşünülürse edebî eserleri ortaya koyan sanatçıların da uyku ve uykuyla ilgili kavramlara, davranışlara eserlerinde yer vermesi son derece doğaldır. Âşık-sevgili ilişkisinin yoğun bir şekilde işlendiği, sevgiliye yönelik bütün güzellik unsurlarının ve davranışların en ince ayrıntısına kadar dilendirildiği klasik şiirde doğal bir ihtiyaç olan uykuyla ilgili de çeşitli imajlar geliştirilmiş, bu faaliyete çeşitli anlam yüklemeleri yapılarak uyku kavramının çağrışım zenginliği artırılmıştır. Uykunun sevgili için ayrı, âşık için ayrı anlamlar ifade ettiği tespit edilmiştir.

Âşık, kendisiyle ilgilenmeyen, yüzüne bakmaya tenezzül etmeyen sevgilinin davranışlarını uykuyla özdeşleştirir çünkü uyku esnasında bireyin çevreyle ilişkisi kesildiği için sevgilinin nazı, işvesi, ilgisizliği çoğu zaman dolaylı anlatımlarla uykuya benzetilir. Sevgili, bazen göstermelik uykularla uyanırken sergilediği davranışları ortaya koyabilir. Sevgilinin uyuması, âşık için sevgili uyanırken yapamadığı birçok şeyi yapmada bir fırsata dönüşür. Sevgili, âşık için en değerli varlık olduğundan âşığın sevgilinin uykusuna zarar verecek davranışlardan kaçındığı görülür. Âşığın hassasiyetine rağmen sevgili, pek de olumlu davranışlar sergilemez. Sevgilinin bazı hâlleri, aşırı derecede güzel olması, âşığın sevgiliden ayrı olması, âşığın ona kavuşmayı hayâl etmesi, sürekli onu özlemesi, onu beklemesi, sevgilinin rakiplere iltifat etmesi, ilgisizliği âşığın uykusuzluğuna sebep olur. Âşık bu durumdan bazen şikâyetçi olur bazen de uykusuzluğu bile bir nimet olarak görür.

Âşık-sevgili ilişkisinde çoğu zaman bahtın uykuyla ilişkilendirildiği görülür. Uyuma eyleminde bir bilinmezlik, hareketsizlik, ölüme benzeme söz konusu olduğu için bahtının kendilerine gülmediğini vurgulamak isteyen şairler, genellikle kişileştirme sanatından yararlanarak uykunun çağrışım gücünden yararlanmışlardır. Dinî-tasavvufî bağlamda dünya hayatı genellikle uykuyla özdeşleştirilir. Zenginliğin, makamın, şöhretin hep geçici olduğuna vurgu yapılarak çoğu zaman dünya hayatı, çabuk geçtiği için uykuya benzetilir. Aşırı uyku ibadete, Allah'ı zikretmeye engel görüldüğünden hoş karşılanmaz.

Kuran'da bahsi geçen Ashâb-ı Kehf, uzun uykuları dolayısıyla şiirlerde söz konusu edilir.

KAYNAKLAR

- Aclûnî, (1988), Keşfü'l-Hafâ, Beyrut.
- Âhî Divanı, (Haz: Mustafa Kaçalın, Ali Tanyeri), Metin Bankası.⁸
- Akarsu, P. (2010), "Surrealizm ve Rüya" Marmara Üniv. Güzel Sanatlar Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Akdoğan, Y. (1979), Ahmedî Divanı ve Dil Hususiyetleri (İstanbul Üniv. Doktora Tezi), Metin Bankası.
- Aksan, D. (1999), Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, 3. Baskı, Ankara: Engin Yayınevi.
- Akyüz, K.; Beken, S. vd., (1990), Fuzûlî Divanı, Ankara: Akçağ Yayınları Amrî Divanı, Metin Bankası.
- Antepli Aynî Divanı, (Haz: Mehmet Arslan), Metin Bankası.
- Ayan, H. (1990), Nesimî Divanı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Azmizâde Halefî Divanı, (Haz: Bayram Ali Kaya), Metin Bankası.
- Bilgin, A. (2004), Nigârî Divanı, Metin Bankası.
- Budak, S. (2000), Psikoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ceylan, Ö. (1994), Âsaf Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni, (Trakya Üniv. Yüksek Lisans Tezi), Metin Bankası.
- Çavuşoğlu, M. (1980), Vasfî Divan Tenkitli Basım, (İstanbul Üniv. Edebiyat Fak.), Metin Bankası.
- Çavuşoğlu, M. (1982), Helâk Divanı, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1990), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat , 4.Baskı, Ankara.
- Emrî Divanı, (Haz: Yekta Saraç), Metin Bankası.
- Eraydın, S. (2011), Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Erdoğan, K. (2008), Niyâzî-i Mısrî Divânı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erkuş, A. (1994), Psikolojik Terimler Sözlüğü, Ankara: Doruk Yayınları.

⁸ Metin Bankası ibaresi bulunan divanlar, aşağıda belirtilen adresten temin edilerek taranmıştır. Metin Bankası (ET: 16/06/2013), <http://groupsyahoocom/group/metinbankasi/>

- Evginer, N. (2010), “Psikolojik ve Dinî Bir Fenomen Olarak Rüya”, Selçuk Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Güfta, H. (1992), Hâzık Mehmet Efendi'nin Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni (Atatürk Ünv. Yüksek Lisans Tezi), Metin Bankası.
- Hasan Ziyâi Divanı, (Haz. Müberra Gürdengereli), Metin Bankası.
- Kâmî Divanı, (Haz: Ali Yıldırım), Metin Bankası.
- Karaköse, S. (1994), Nevzâde Atâyî Divanı Kısmî Tahlil-Metin İnönü Ünv.Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya: Metin Bankası.
- Kasapoğlu, A. (2004), “Kuran'ın Amaçları Açısından Uyku Hakkında Bir Değerlendirme”,KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.4, s. 45-77.
- Kavruk, H. (2001), Şeyhülilâm Yahyâ Divânı, Ankara: MEB Yayınları.
- Kılıç, A. (1994), Ahmed Neylî Divanı, (Ege Ünv. Doktora Tezi), Metin Bankası.
- Koç, N. İ. (2003), XVII. Yüzyıl Divan Şairi Nehcî: Hayatı, Eseri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni (Gazi Ünv. Yüksek Lisans Tezi), Metin Bankası.
- Komisyon, (2000), Örnekleriyle Türkçe Sözlük, İstanbul: MEB Yayınları.
- Kuran-ı Kerîm Meâlî (2008), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kurnaz, C. (2010), “Vuslat Yolculuğu”, Turkish Studies International Periodical For the Langauges, Literature and History of Turkish or Turcic, Volume 5/3 Summer.
- Kutlar, F. S. (2004), Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî Divan, Metin Bankası.
- Küçük, S. (1994), Bâkî Divanı Tenkitli Basım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Macit, M. (1997), Nedîm Divanı, Ankara Akçağ Yayınları.
- Mengi, M. (1995), Mesîhî Divanı, Ankara: AKM Yayınları.
- Mermer, A. (1997), Karamanlı Aynî ve Divanı, Ankara: Akçağ Yayınları
- Mermer, A. (2002), XVII. Yüzyıl Divan Şairi Vecdî ve Divançesi, Ankara: MEB Yayınları.
- Okçu, N. (1993), Şehy Gâlib Divanı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Pala, İ. (1989), Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Parlatır, İ. (2011), Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, 3.Baskı, Yargı Yayınevi, Ankara.

- Rezmî Divanı, (Haz: Mehmet Gürbüz), Metin Bankası.
Şenel, F. (2005), “Yeni Ufuklara Uyku ve Rüya”, Bilim ve Teknik.
Şeref Hanım Divanı, (Haz: Mehmet Arslan), Metin Bankası.
Tarlan, A. N. (1992), Hayâlî Divanı, Ankara: Akçağ Yayınları.
Tarlan, A. N. (1992), Ahmed Paşa Divanı, Ankara: Akçağ Yayınları.
Tulum, M.; Tanyeri, A. (1977), Nev’î Divanı, Metin Bankası.
Uludağ, S. (1999), Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Maârifet Yayınları.
Vahyî Divanı, (Haz: Hakan Taş), Metin Bankası.
Yakar, H. İ. (2002), Gelibolulu Sun’î Divanı ve Tahlili (İstanbul Üniv. Doktora Tezi) Metin Bankası.